

16

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ΓΥΝΑΙΚΕΣ
ΜΑΧΗΤΡΙΕΣ

«Ελευθερώθηκα εις το πείσμα εχθρών, και με την χαράν των φίλων»

Η δημιουργία ενός έντυπου αφιερώματος αλληά, κυρίως, μιας σκηνικής δράσης για την Ελληνική Επανάσταση είναι ταυτόχρονα ευθύνη σοβαρή και τιμή μεγάλη. Τιμή γιατί στον εορτασμό ίσως της πλέον καθοριστικής στιγμής της σύγχρονης ιστορίας μας είναι σημαντικό να συμμετέχεις. Ευθύνη διότι ιστοροποιείς ανάμεσα στο παρελθόν, το παρόν και το μέλλον και μέσα από τα μάτια του σήμερα προσπαθείς να αποδώσεις με πίστη και σεμνότητα το πνεύμα και την ουσία που έδωσε ώθηση σε ένα ολόκληρο έθνος...

Η απόφασή μου να ασχοληθώ με τη γυναίκα στην Επανάσταση ξεκίνησε, κατ' αρχάς, από τη δική μου ανάγκη να γνωρίσω μια συνθήκη για την οποία ήξερα και είχα διδαχθεί τόσα λίγα. Η γυναίκα σε αυτή τη δύσκολη περίοδο, όπως και στις περισσότερες τέτοιες αιματηρές στιγμές της ιστορίας, υπομένει τα πάνδεινα, βιάζεται και βασανίζεται, αλληά και εξιδανικεύεται, γίνεται η ελπίδα, η υπέρτατη μορφή της Δόξας, της Ελευθερίας, της ίδιας της Ελλάδας. Σε αυτή την επέτειο του εορτασμού των 200 χρόνων από την Επανάσταση, η θέση της γυναίκας έχει αποτελέσει αντικείμενο αρκετών εκδηλώσεων –συνεδρίων, ομιλιών και δράσεων– πανελλαδικά. Γιατί μοιάζει σαν η συλλογική ευθύνη ενός ολόκληρου έθνους να αναζητά σιγά σιγά τον δρόμο για μια ανάγκη, ένα νόμιμο δικαίωμα της σύγχρονης γυναίκας αλληά και της σημερινής κοινωνίας μας να αναγνωρίσει τη συμβολή του γυναικείου φύλου σε αυτή την Επανάσταση που έβαψε με αίμα και πόνο τα ελληνικά χώματα, αλληά μας χάρισε και την ελευθερία μας.

Στις επόμενες σελίδες θα βρείτε συγκεντρωμένα τα αποσπάσματα που σηματοδοτούν συνθήκες έμπνευσης και φέρουν ένα μείγμα πατριωτισμού, θάρρους, χιούμορ και ανατροπής. Η μεταμφιεσμένη κληφτοπούλα που προδίδεται από το γυναικείο της σώμα, αλληά αποδεικνύεται πιο δυνατή από κάθε άντρα και είναι ταυτόχρονα περιπόθητη και ελκυστική, αναδεικνύει τις μυθικές διαστάσεις που μπορεί να πάρει η εικόνα της γυναίκας όταν τοποθετείται σε ένα ανοίκειο περιβάλλον. Η προσωποποίηση της Ελλάδας

στα απομνημονεύματα του Θόδωρου Κολοκοτρώνη αποδίδει αυτή ακριβώς την τάση για εξιδανίκευση. Ενώ η απογοήτευση του Persat για την πραγματική εμφάνιση της Μπουμπουλίνας – «θύμιζε τις βρωμερές εμπόρισσες τυριών στην αγορά της Αλ στο Παρίσι»–, εκτός από το γεγονός ότι αναδεικνύει το χιούμορ και την οξύτητα της Μπουμπουλίνας, βάζει σε πραγματικές διαστάσεις τη γυναίκα που μάχεται και ξεπερνά τους περιορισμούς που της επιβάλλει το φύλο της και οι κοινωνικές συνθήκες. Τέλος, είναι απαραίτητος ένας σύντομος φόρος τιμής στον Λόρδο Βύρωνα από την πένα του σπουδαίου Ανδρέα Κάλβου.

Η συμβολή της αγαπητής συναδέλφου Άννας Καρακατσούλη σε αυτό το σύντομο αφιέρωμα είναι ουσιαστική διότι παρουσιάζει τρεις γυναίκες λογοτέχνες για τις οποίες οι γνώσεις μας είναι περιορισμένες έως ανύπαρκτες. Φυσικά, οφείλω να την ευχαριστήσω και για την πρότασή της να ασχοληθούμε με αυτές τις σαγηνευτικές πηγές.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλω να απευθύνω και στο Διαδημοτικό Δίκτυο Πολιτισμού των Δήμων Βύρωνα και Δάφνης-Υμηττού που με κάλεσαν, μου πρόσφεραν τη σκέπη τους και αυτόν τον υπέροχο θεατρικό χώρο. Ελπίζω, 200 χρόνια μετά την Επανάσταση που γιορτάζουμε φέτος, ένα χρυσόβουλο που κρατά από την Οθωμανική Αυτοκρατορία να μην στερήσει στους δημότες των Δήμων Βύρωνα και Δάφνης-Υμηττού έναν χώρο ανάσας αθλητισμού και πολιτισμού.

Μιχαέλα Αντωνίου

Γυναίκες ἐν πολέμῳ:

Ο ρόλος των γυναικῶν
στην Ελληνική Επανάσταση

Η συμμετοχή των γυναικών στην Ελληνική Επανάσταση αποτελεί μια επί μακρώ αγνοημένη πτυχή του Αγώνα για την Ανεξαρτησία. Το παραδοσιακό σκεπτικό ότι ο πόλεμος είναι «ανδρική υπόθεση» κατέστησε τις γυναίκες αόρατες και τις εξαφάνισε από το προσκήνιο των γεγονότων. Σε μια παραδοσιακή εθνική ιστοριογραφία όπως αυτή που ως επί το πλείστον κάλυπτε την Ελληνική Επανάσταση από την επαύριο της Ανεξαρτησίας μέχρι την πτώση της Δικτατορίας το 1974, η απελευθέρωση από τον οθωμανικό ζυγό ήταν μια μεγάλη στιγμή του Έθνους, αποτέλεσμα της ομόψυχης εθνικής προσπάθειας όπου πρωταγωνίστησαν οι Έλληνες οπλαρχηγοί, η Φιλική Εταιρεία ή η προεργασία του Νεοελληνικού Διαφωτισμού ανάλογα με την οπτική, χωρίς να γίνεται απαραίτητα σύνδεση με το ευρωπαϊκό και το παγκόσμιο ιστορικό πλαίσιο. Είναι μια θεώρηση που δεν προβλέπει χώρο για το γυναικείο φύλο και ένας αποκλεισμός που ενισχύεται από το γεγονός ότι αυτού του είδους η Ιστορία γράφηκε από άνδρες, όπως άνδρες ήταν και εκείνοι που διέσωσαν τα τεκμήρια του Αγώνα, παραβλέποντας όσα αφορούσαν τις γυναίκες καθώς λίγα σχετικά επιβίωσαν στο αρχαιολογικό υλικό. Κατά συνέπεια, οι γυναίκες, εκτός ελάχιστων εξαιρέσεων, απουσιάζουν τόσο από το ηρωικό πάνθεον της Επανάστασης όσο και από την αφήγηση της καθημερινότητας των εξεγερμένων, ενώ δεν έχουν αναδειχθεί ούτε όσα πρωτογενή τεκμήρια τις αναφέρουν.

Η Κούλα Ξηραδάκη, πρωτεργάτρια της μελέτης του ρόλου των γυναικών στην Ελληνική Επανάσταση, έγραψε χαρακτηριστικά στο από καιρό εξαντλημένο έργο της *Γυναίκες του '21. Προσφορές, ηρωισμοί και θυσίες*, που επανεκδόθηκε με την ευκαιρία της επετείου (εκδ. Κουκίδα, 2021):

Η ιστορία της ελληνικής επανάστασης, έτσι όπως την έγραψαν οι ιστορικοί και οι απομνημονευματογράφοι της εποχής, κατήντησε να μοιάζει με τις μονές του Αγίου Όρους όπου θηλυκό κανενός είδους δεν εισχωρεί. Οι ιστοριογράφοι του 19ου αιώνα, με την ανδροκρατική αντίληψη που τους χαρακτήριζε, δεν έκριναν άξιο της σοβαρότητάς τους ν' ασχοληθούν με τις γυναίκες. [...] δεν μπόρεσαν να συμψηφισθούν με την ιδέα ότι η γυναίκα, όσο κι αν ήταν σε υποδεέστερη θέση απ' τον άντρα, είχε το δικαίωμα στην τιμή και την ευγνωμοσύνη της πατρίδας, από τη στιγμή που αγωνίστηκε και δεινοπάθησε. Αποτέλεσμα αυτής της ανδροκρατικής αντίληψης ήταν να χαθούν πολυτίμες πληροφορίες για τη συμβολή της Ελληνίδας στον Αγώνα του '21.

Οι γυναίκες που έμειναν στην Ιστορία και εισήλθαν στα σχολικά εγχειρίδια είναι πολύ λίγες και πολύ συγκεκριμένες. Είναι είτε οι γνωστές ηρωίδες του πολέμου (π.χ., Μπουμπουλίνα, Μαντώ Μαυρογένους, Δέσπω Μπότσαρη, Δόμνα Βισβίκη) είτε εκείνες που μνημονεύονται ως συλλογικά υποκείμενα: οι Μεσο-

λογγίτισσες, οι Σουλιώτισσες, οι Μανιάτισσες. Μια τρίτη κατηγορία συγκροτούν οι λήγιες γυναίκες που κατέλειπαν λογοτεχνικό και μεταφραστικό έργο, όπως οι Ευανθία Καΐρη, Ρωξάνδρα Στούρτζα-Εντλινγκ, Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου, αλλά αυτές είναι πολύ λιγότερο γνωστές: οι περισσότερες δεν συνέθεσαν κάποιο μείζον έργο όμως υπήρξαν δραστήριες στον κύκλο τους, λαμπρές συνομιλήτριες με σημαντικό διαμεσολαβητικό ρόλο και η επίδρασή τους μπορεί να ανιχνευτεί στην αλληλογραφία και τα απομνημονεύματά τους. Ακόμα και για ετούτες τις ελάχιστες, σε γενικές γραμμές οι μελέτες που τις αφορούν έχουν χαρακτήρα περισσότερο «αγιογραφίας» και λιγότερο πραγματικού στοχασμού πάνω στη θέση των γυναικών στον επαναστατικό αγώνα. Τα συλλογικά πορτραίτα των γυναικών του Σουλίου ή του Μεσολογγίου θυμίζουν κατά πρώτο λόγο τις σημαντικές απώλειες που υπέστησαν οι άμαχοι ελληνικοί πληθυσμοί κατά τη διάρκεια της εξέγερσης. Ταυτόχρονα, εγγράφονται σε μία παλαιά ρομαντική παράδοση που θέλει τις γυναίκες να είναι οι κατ' εξοχήν «θυσιαστικές μορφές». Οι ιστορικοί, επομένως, αγνόησαν για μεγάλο διάστημα τις εκατοντάδες ή και χιλιάδες ανώνυμες γυναίκες που, όντας αρχηγοί οικογενειών, πρόσφυγες ή αιχμάλωτες και λάφυρα πολέμου, είδαν την πορεία της ζωής τους να ανατρέπεται κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1820. Και ενώ αγνοούνται οι πραγματικές γυναίκες της Επανάστασης, κυριαρχεί έντονα ο συμβολισμός του γυναικείου φύλου, καθώς στην τέχνη έννοιες όπως η Ελλάδα, η Ελευθερία και η Δόξα, παρουσιάζονται ως γυναικείες μορφές.

Οι πηγές από τις οποίες μπορούμε να αντλήσουμε πληροφορίες για το γυναικείο φύλο στην Επανάσταση είναι α) οι αρχειακές πηγές που δεν έχουν ακόμα ερευνηθεί εξαντλητικά υπό το συγκεκριμένο πρίσμα, όπως

δικαστικά έγγραφα, αστυνομικά αρχεία, αιτήματα για συντάξεις κ.λπ., β) τα δημοτικά τραγούδια, που διακρίνονται σε δύο κατηγορίες ανάλογα με τον ρόλο που αποδίδεται στις γυναίκες, εκείνα όπου οι ηρωίδες που συμμετέχουν ενεργητικά στη δράση του πολέμου παίρνουν τα όπλα και πολεμούν δίπλα στους άντρες τους ή και μόνες τους, όταν αυτοί λείπουν, όπως είναι οι Σουλιώτισσες, οι Μεσολογγίτισσες, οι Μανιάτισσες, και όσα ιστορούν τον ηρωισμό της Ελληνίδας στην παθητική του μορφή, τραγουδώντας τις γυναίκες που χωρίς να σκώσουν τα όπλα δρουν σύμφωνα με τα ηρωικά πρότυπα προτιμώντας να θυσιάσουν τη ζωή τους παρά να προδώσουν την παράδοση που κληρονόμησαν, καθώς και γ) τα κείμενα των ξένων περιηγητών και των φιλελλήνων.

Ένα επιπλέον εμπόδιο στη γνώση μας για τον ρόλο των γυναικών στην Επανάσταση του 1821 αποτελεί το ταξικό κριτήριο. Οι γυναίκες οι οποίες καταγράφονται στις πηγές είναι εξαιρετικές περιπτώσεις, ανήκουν σε εύπορες έως πολύ πλούσιες οικογένειες και διαθέτουν ευρεία μόρφωση και πνεύμα ανεξαρτησίας που οπωσδήποτε δεν εκφράζει τον μέσο όρο και των δύο φύλων. Για τη Μαντώ Μαυρογένους, για παράδειγμα, η παράδοση αναφέρει ότι εκμυστηρεύόταν στις Ευρωπαίες φίλες της: «Λαχταρώ μια ημέρα μάχης, όπως εσείς λαχταράτε μία ημέρα χορού». Υπογραμμίζουμε το γεγονός ότι η Μαντώ ήταν μια γυναίκα που είχε φίλες στην Ευρώπη! Εδώ θα αναφερθούμε συνοπτικά σε τρεις λόγιες γυναικείες μορφές:

Η Ευανθία Καΐρη (1799-1866), αδελφή του Θεόφιλου Καΐρη, μορφώθηκε κοντά του, στη Σχολή των Κυδωνιών. Έμαθε ξένες γλώσσες και έζησε με τον αδελφό της στην Άνδρο και την Ερμούπολη συνναστρεφόμενη ξένους λογίους και μισιονάριους. Είναι κυρίως γνωστή

για το θεατρικό έργο *Νικήρατος*, το οποίο συνθέτει τρεις μήνες μετά την έξοδο του Μεσολλογγίου, το 1826. Είναι επίσης η συντάκτρια της ανοικτής επιστολής-έκκλησης προς τις γυναίκες της Ευρώπης να βοηθήσουν την Ελλάδα *Επιστολή Ελληνίδων τινών προς τας Φιλελληνίδας*, δημοσιευμένης το 1825 ανώνυμα. Η επιστολή αυτή μεταφράστηκε από τον George Lee, μεταφραστή του «Υμνου εις την Ελευθερίαν» του Διονυσίου Σολωμού, και κυκλοφόρησε στα αγγλικά το 1826, μετά από παρότρυνση της Ελληνικής Επιτροπής του Λονδίνου. Η Καϊρή είναι η μόνη από τις τρεις που ζει στην Ελλάδα και γνωρίζει προσωπικά τις συνθήκες του πολέμου.

Η Ρωξάνδρα Στούρτζα (1786-1844) γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, σε ευγενή και πλούσια οικογένεια από τη Μολδαβία. Μέλος της φαναριώτικης αριστοκρατίας, μορφώθηκε κατ' οίκον και έλαβε επιμελημένη παιδεία με ιδιαίτερη έμφαση στην εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας. Σε ένα οικογενειακό περιβάλλον με ποικίλα ερεθίσματα και σημαντικούς επισκέπτες, όπως ο Ευγένιος Βούλγαρης και ο Νικηφόρος Θεοτόκης, η Στούρτζα γνώρισε τον απόηχο της Γαλλικής Επανάστασης με την προβληματική που γεννούσε. Έζησε στην Αγία Πετρούπολη στους κύκλους της υψηλής αριστοκρατίας και συνδέθηκε με στενή φιλία με τον Ιωάννη Καποδίστρια. Ταξίδεψε και διέμεινε σε διάφορες πόλεις της Κεντρικής Ευρώπης. Υπήρξε από τα πιο δραστήρια μέλη της Φιλομούσου Εταιρείας της Βιέννης, ενίσχυσε τις σπουδές των Ελληνοπαίδων οι οποίοι σπούδαζαν εκεί, ενώ χρηματοδότησε την έκδοση της μετάφρασης στην ελληνική γλώσσα του έργου του Γκαίτε, *Ιφιγένεια εν Ταύροις*, το 1818. Πληροφορούμενη την άφιξη μεγάλου αριθμού από Έλληνες πρόσφυγες οι οποίοι είχαν φτάσει στην Οδησό έσπευσε να εγκατασταθεί εκεί με σκοπό την οργάνωση βοήθειας. Με επιστολές της προς διπλωμάτες, δούκες και ευγενείς

της Ευρώπης και της Ρωσίας επιχείρησε να τους κινητοποιήσει για την ελληνική υπόθεση. Συνέστησε Ευεργετικήν Εταιρείαν στην Οδησό, δηλαδή ορφανοτροφείο για την περίθαλψη των ορφανών από την Επανάσταση Ελληνοπόουλων, και ίδρυσε μέσα σε αυτό σχολείο για την στοιχειώδη εκπαίδευσή τους. Επίσης φρόντισε για την δωρεάν εκπαίδευση των κοριτσιών με τη σύσταση Παρθεναγωγείου εντός μιας γυναικείας μονής. Στα 1829 αποφάσισε να γράψει τα *Απομνημονεύματά της*, τα οποία περιλαμβάνουν μια μακρά περίοδο από το 1792 ως το 1815, οπότε και διακόπτονται απότομα. Η Στούρτζα πέθανε στην Οδησό χωρίς ποτέ να ταξιδέψει στην Ελλάδα.

Η Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου (1801-1832) ανήκει στον χώρο των Ιονίων. Γεννήθηκε στη Ζάκυνθο σε μια από τις παλιότερες αριστοκρατικές οικογένειες του νησιού. Διδάχθηκε και αυτή κατ' οίκον, έμαθε αρχαία ελληνικά, ιταλικά και γαλλικά και επιδόθηκε στη συγγραφή ποιημάτων, θεατρικών έργων στα ελληνικά και τα ιταλικά και μεταφράσεων από την αρχαία ελληνική γραμματεία. Το γνωστότερο έργο της είναι η *Αυτοβιογραφία της*, σε απλή ελληνική γλώσσα και με αναγνωρισμένη λογοτεχνική αξία, η οποία εκδόθηκε από τον γιο της το 1881. Από τα υπόλοιπα έργα της (θεατρικά έργα και ποιήματα) έχουν σωθεί ελάχιστα. Η Μουτζάν, που θεωρείται σήμερα εκπρόσωπος του πρώιμου φιλελεύθερου φεμινισμού, πέθανε το 1832 από επιπλοκές του τοκετού.

Πρόκειται για τρεις γυναίκες του κόσμου που διαθέτουν οικονομική άνεση, υψηλή μόρφωση, αυτόνομη παρουσία και κοινωνικές συναναστροφές που σαφώς τις ξεχωρίζουν από την τυπική Ελληνίδα της τουρκοκρατούμενης Ελλάδας. Για ετούτες τις πιο συνθησιμένες γυναίκες περισσότερες πληροφορίες μας δίνουν οι ξένοι περιηγητές και οι φιλέλληνες που φθάνουν στη χώρα

και καταγράφουν τις παρατηρήσεις και εντυπώσεις τους. Αυτοί μας δίνουν μια εικόνα περιορισμού της γυναίκας, μακριά από τα βλήματα των ανδρών, σκληρά εργαζόμενη στις αγροτικές εργασίες, με ζωή κινούμενη αυστηρά στο οικογενειακό πλαίσιο και ενδυμασία σεμνή που κρύβει το σώμα. Πιο ελεύθερη περιγράφεται η κατάσταση στα νησιά. Εκεί η πολύμηνη απουσία των ανδρών στα καράβια απελευθέρωνε τις γυναίκες που μπορούσαν να διαχειρίζονται περιουσίες και τα θέματα των οικογενειών τους αυτόνομα χωρίς την ανδρική κηδεμονία. Στα κείμενα των ξένων παρατηρητών βρίσκουμε αρκετά πορτραίτα Ελληνίδων που, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, βλέπουν την ύπαρξή τους να ανατρέπεται από τη σύγκρουση και τις συνέπειές της. Την άνοιξη του 1825 ο Ιταλός φιλέλληνας Giuseppe Pecchio σημειώνει: «Η φορεσιά των γυναικών των Ψαρών εντυπωσιάζει με την ποικιλία των χρωμάτων, που την κάνουν να μοιάζει με αυτή των αγροτισσών της Ελβετίας. Ωστόσο, σήμερα οι περισσότερες θρηνούν τους συζύγους και τους γονείς τους που σφαγιάστηκαν πέρσι από τους Τούρκους». Την προηγούμενη χρονιά, ο γάλλος Maxime Raybaud αναφερόταν «στους πόνους και τις δυστυχίες που έχω δει να υποφέρει αυτό το αδύναμο και απροστάτευτο φύλο. Τόσο από την πλευρά των Τούρκων, όσο και από αυτή των Ελλήνων, σε αυτές έχουν επιπέσει όλες οι φρικαλεότητες ενός απάνθρωπου πολέμου». Αν και κείμενα σαν αυτά επιστρατεύουν τα στερεότυπα της εποχής τους αναφορικά με την παθητική κατάσταση της γυναίκας, αποκαλύπτουν επίσης τη συχνά αποσιωπημένη πραγματικότητα του πολεμικού γεγονότος. Αυτήν του

πανταχού παρόντος πένθους και της συστημικής βίας, της απάθειας μπροστά σε αγριότητες και πράξεις βίας, των οικογενειών που έχουν συνθλιβεί και των πεπρωμένων που έχουν καταστραφεί.

Εκτός Ελλάδος, στο πεδίο του φιλελληνικού κινήματος, είτε μέσω των εφημερίδων είτε μέσα από τις διάφορες μορφές καλλιτεχνικής δραστηριότητας, η μοίρα των Ελληνίδων καθίσταται ένα ουσιαστικό πρόκριμα της κινητοποίησης της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης. Αυτή η επιχειρηματολογία επιτρέπει την επιβεβαίωση της ενότητας ενός «χριστιανικού στρατοπέδου», το οποίο συγκεντρώνει Καθολικούς, Προτεστάντες και Ορθόδοξους γύρω από «αξίες» που παρουσιάζονται ως ασυμβίβαστες με τα ισλαμικά ήθη των «Τούρκων». Από τα δημοτικά τραγούδια της νεώτερης Ελλάδος που εκδίδει ο Φωριέλι στο Παρίσι το 1824 μέχρι τον πίνακα «Η Ελλάδα στα ερείπια του Μεσολογγίου» του Ντελακρουά (1826), συμπεριλαμβανομένου ενός μεγάλου αριθμού έργων πολύ λιγότερο γνωστών (θεατρικά κείμενα, λιμπρέτα, χαρακτηριστικά, αντικείμενα λαϊκής τέχνης κ.λπ.), η μορφή της Ελληνίδας επιβάλλεται στις πολλαπλές αναπαραστάσεις μιας σύγκρουσης που ενσαρκώνεται μέσα από νέες μορφές ηρωισμού. Ενός ηρωισμού συχνά πιο πεζού και καθημερινού, ο οποίος ωστόσο δεν έχει τίποτα να ζηλέψει από αυτόν, πολεμικό και αρρενωπό, των ανδρών μαχητών.

*Άννα Καρακατσούλη,
25.4.2021*

Την επομένη της άφιξής μας στο Άστρος δεχθήκαμε την επίσκεψη της διάσημης Μπουμπουλίνας. Συμμετείχε τότε στον αποκλεισμό του Ναυπλίου με τον στόλο της. Μπορείτε να καταλάβετε ποια ήταν η έκπληξή μας όταν αντικρύσαμε αυτή τη γυναίκα που μας την είχαν παρουσιάσει στο Παρίσι σαν μια Ιωάννα της Λωρραίνης, γιατί ποιος είχε ξεχάσει το σκίτσο της που παλεύαμε ποιος θα το πρωτοπάρει; Κι εγώ ο ίδιος το είχα αγοράσει και βιαζόμουν να το δωρίσω σε εκείνη τη γυναίκα, που θύμιζε πραγματικά τις βρωμερές εμπόρισσες τυριών στην αγορά της Αθ στο Παρίσι. Όμως, όποια κι αν ήταν η δική μας έκπληξη, της Μπουμπουλίνας ήταν ακόμη μεγαλύτερη, όταν της εξήγησαν ότι αυτό ήταν το πορτραίτο της που ερχόταν από το Παρίσι.

Maurice Persat, Mémoires du commandant Persat de 1806 à 1844, Paris, Plon, 1910 στο Άννα Καρακατσούλη, «Μαχητές της Ελευθερίας» και 1821. Η Ελληνική Επανάσταση στη διεθνική της διάσταση, Αθήνα, Πεδίο, 2016, σ. 207.

Εγώ την αλήθεια θα την ειπώ γυμνή. Ότι έχω το μεριδίό μου· σ' αυτείνη την πατρίδα θα ζήσω εγώ και τα παιδιά μου. Οτ' ήμουν νέος και στραβογέρασα από αυτά τα δεινά της πατρίδας· πέντε πληγές πήρα εις το σώμα μου εις διάφορους αγώνες της πατρίδος και αποκαταστάθηκα μισός άνθρωπος και τον περισσότερον καιρό είμαι εις τα ρούχα ασθενής από αυτά.

Στρατηγού Μακρυγγιάνη,
Απομνημονεύματα, Αθήνα,
Γαλαξίας, 1964

Οι Σουλιώταις να μὴν υποκύβουν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ Ἀλή πασᾶ ἀπεφασισαν οἱ γυναῖκες αὐ-

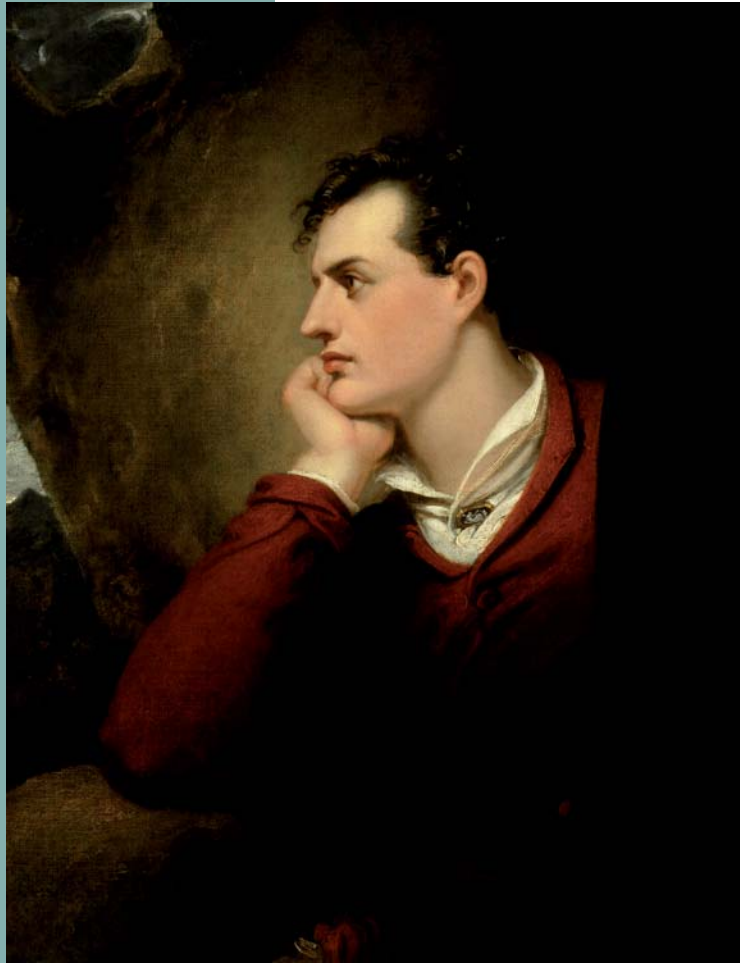

ται ἐγκυρμίζοντο ἀπὸ τοὺς βράχους τοῦ Ζαλόγγου ἢ τὸν Ἀχέρωντα ποταμὸν τοῦ

ἄντων γὰ ἀνέβου ἕς τοὺς βράχους τοῦ Ζαγοράχου ἐυμάτισαν ἄνυλο χορὸν

ἢ Σουλίου τὸ 1808. οἱ δὲ ἄνδρες ἔπασαν μαχώμενοι. Ἐργον Θεοφίλου Γ. & Μιχαὴλ 1929

Ωδή πρώτη [ΧΙ]
«Η Βρετανική Μούσα»
[...]

ν΄
Ω Βύρων· ω θεσπέσιον
πνεύμα των Βρετανίδων,
τέκνον μουσών και φίλη
άμοιρε της Ελλάδος
καλλιστεφάνου.

θ΄
Πληγμένα με τα φύλλα
του μυστικού Ελικώνος
της Υγιείας τα ρόδα
χθες θαυμασίως εστόλιζον
την κεφαλήν σου.

ι΄
Χθες τον ουράνιον έτρεχε
δρόμον ο ήλιος· χύνων
τας πλέον λαμπράς ακτίνας
το μέτωπόν σου αντέστραπεν
ως αθανάτου.

ια΄
Σήμερον κείσαι, ως εύφορος
πολύκλωνος ελαία
από το βίαιον φύσημα
σκληρών ανέμων κείται
εκριζωμένη.

ιβ΄
Σήμερον κείσαι, ω Βύρων.
Και πού τα ένθεα έπη,
πού είναι τώρα τα σύμμετρα
πτερόεντα φωνήεντα
καστάλιε κύκνε;

ιγ΄
Θαυματοурγοί φυσήσατε
πνοαί του παραδείσου·
σηκώσου, ω Βύρων, τίναξον
μακρά από σε τον άωρον
μόρσιμον ύπνον.

Απόσπασμα Ανδρέας Κάλβος,
Λυρικά. Νέαι Ωδαί, 1826

1821
2021

ΠΡΑΞΕΙΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

ΣΤΗ ΣΚΙΑ
ΤΩΝ
ΒΡΑΧΩΝ

14 | 6

ΕΩΣ

26 | 9